

Mikulski, Zdzisław

V Międzynarodowy Kongres Historii Oceanografii (ICHO-V), 7-14 lipca 1993 r.

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 38/4, 193-197

1993

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Naukowe zorganizowały Europejskie Federacje, jak to uczyniły Towarzystwa Chemiczne i Fizyczne. Międzynarodowe Grupy Specjalizacyjne istnieją też w ramach IUHPS/DHS, przy czym obejmują one Sekcje Historii Towarzystw z całego świata, a nie tylko europejskich, jak Federacje Europejskich Towarzystw.

Roman Mierzecki
(Warszawa)

V Międzynarodowy Kongres Historii Oceanografii (IHO-V) 7-14 lipca 1993 r.

Koncepcja zorganizowanej współpracy międzynarodowej w zakresie historii oceanografii powstała w Muzeum Oceanograficznym w Monako (Musée Océanographique de Monaco). W 100-lecie rozpoczęcia kariery naukowej księcia Alberta I Monako — oceanografa — odbył się tam w dniach 12-17 XII 1966 r. I Międzynarodowy Kongres Historii Oceanografii. Nadesłane referaty opublikowano w 1968 r.⁷ Z kolei już w 1968 r., w ramach Międzynarodowej Unii Historii i Filozofii Nauki (Oddział Historii Nauki) powstała komisja Oceanografii, która przejęła inicjatywę stałej organizacji kongresów.

Drugi Kongres odbył się w dniach 12-20 IX 1972 w Edynburgu, w 100-lecie wielkiej angielskiej wyprawy oceanograficznej „Challenger”. Materiały opublikowano w Sprawozdaniach Towarzystwa Królewskiego w Edynburgu⁸.

Trzeci kongres zorganizowano dopiero 22-26 IX 1980 r. w Instytucie Oceanograficznym Woods Hole, poważnym ośrodku naukowym USA, obchodzącym właśnie swe 50-lecie. Po raz pierwszy zgłoszono tu referat

7 *Premier Congrès international d'histoire de l'océanographie*, Monaco, 1966, Bulletin de l'Institut Océanographique — no. sp'ecial 2, Communications — 3 vol, XLII-807 p., fig. (1968).

8 *Second International Congress on the History of Oceanography, Challenger Expedition Centenary*, Edinburgh, September 12 to 20, 1972. Proceedings — 2, Proceedings of the Royal Society of Edinburgh, Section B (Biology), v. 73 (1972).

z Polski (dr Kazimierz Siudziński — Morski Instytut Rybacki w Gdyni). Materiały Kongresu opublikowano w obszernym tomie⁹.

Dopiero w 1987 r. (23-29 IX) odbył się w Hamburgu czwarty Kongres, staraniem Niemieckiego Towarzystwa Badań Morza (Deutsche Gesellschaft für Meereskunde — DGM). Patronat nad Kongresem objął Prezydent RFN Richard von Weisäcker. W obradach uczestniczyła delegacja polska (prof. Zdzisław Mikulski, doc. Jan Piechura i dr Kazimierz Siudziński). Obrady odbywały się w 5 sympozjach specjalistycznych oraz w 2 sesjach wyjazdowych. W czasie Kongresu była czynna wystawa *Historyczne aspekty badań morskich w Niemczech*; z tej okazji ukazała się specjalna publikacja¹⁰. Referaty Kongresowe zostały opublikowane w osobnym tomie¹¹.

W niespełna 6 lat później odbył się w ła Jolla (Kalifornia) piąty Kongres, organizowany również w ramach Komisji Oceanografii IUHPS. Organizatorem ICHO-V był największy bodajże ośrodek badawczy w tej dziedzinie Scripps Institution of Oceanography Uniwersytetu Kalifornijskiego San Diego w La Jolla, obchodzący właśnie swe 90-lecie. W kongresie uczestniczyło 120 osób z całego niemal świata; ponad połowę stanowili oceanografowie USA, w tym większość z miejscowej Instytucji. Polskę reprezentował jedynie autor niniejszej notatki. Ze względu na miejsce obrad, Kongres był poświęcony przede wszystkim historii Pacyfiku oraz tematyce związanej z dziejami Ośrodka Oceanografii Scripps. Odbywały się zarówno sesje plenarne, jak i specjalistyczne, zwiedzanie ciekawszych obiektów oceanograficznych, a nawet wycieczki i spotkania towarzyskie.

W referacie wprowadzającym omówiono osiągnięcia znanego oceanografa norweskiego Haralda Ulrika Sverdrupa (1888-1957), dyrektor

9 M.Sears and D.Merriman: *Oceanography: The Past, Proceedings of the Third International Congress on the History of Oceanography held September 22-26, 1980 at the Woods Hole Oceanographic Institution*, Woods Hole, Massachusetts, UCSD on the occasion of the Fiftieth Anniversary of the Founding of the Institution. Springer-Verlag, New York, 1980.

10 *Exposition on Historical Aspects of Marine Research in Germany, 4th International Congress on the History of Oceanography*, Hamburg 23. to 29. 9. 1987, Edited by B.Watermann, Deutsche Hydrographische Zeitschrift — Ergänzungsheft, Reihe B, Nr 21, 1989.

11 *Ocean Sciences: Their History and Relation to Man, Proceedings of the 4th International Congress on the History of Oceanography*, Hamburg 23.-29. 9. 1987, Edited by Walter Lenz and Margaret Deacon, Deutsche Hydrographische Zeitschrift — Ergänzungsheft, Reihe B, Nr 22, 1990.

Scripps Institution of Oceanography w latach 1936-1948, współautor (wraz z M. Johnsonem i R. Flemingem) znanej w świecie monografii *The Oceans*, wydanej w 1942 r. w Nowym Yorku.

Pierwsza sesja plenarna dotyczyła oceanografii Pacyfiku; na uwagę zasługiwał referat o historii badań oceanograficznych w Chinach, sięgający głębokiej starożytności. Z kolei o badaniach i eksploatacji Oceanu Spokojnego od XVII w. mówił przedstawiciel Pacyficznego Instytutu Oceanologicznego Rosyjskiej Akademii Nauk we Władywostoku. Historii nauki rybackiej od 1880 r. dotyczył jeden z referatów japońskich. Był też referat o historii Oceanografii w Chile i Meksyku.

Druga sesja plenarna została poświęcona zasobom archiwalnym dla potrzeb historii oceanografii i objęła 5 referatów: zbiory Stacji Zoologicznej „Alton Dohrn” w Neapolu, archiwum Ośrodka Oceanografii Scrippsa, źródła historyczne Smithsonian Institution i Archiwum Państwowego USA w Waszyngtonie oraz Archiwum Uniwersytetu Waszyngtońskiego.

W tym dniu rozpoczęły się również obrady sekcyjne; 1A *Oceanograficzne książki i bibliografia* oraz 1B *Technika oceaniczna*. W sesji A jako pierwsza wystąpiła z jedynym referatem polskim M. Mikulska (Uniwersytet w Princeton), wygłaszając wspólny z Z. Mikulskim (Uniwersytet Warszawski) referat pt. *Najstarszy podręcznik oceanografii (350-lecie ukazania się książki G. Fourniera)*¹²; referat wywołał żywą dyskusję o wartości tego unikatowego dzieła. Z kolei A. V. Tregubow (Instytut Badawczy Rybactwa i Oceanografii we Władywostoku) przedstawił opracowanie bibliografii oceanograficznej północno-zachodniego Pacyfiku, obejmującej piśmiennictwo XIX i XX w. w językach: rosyjskim i angielskim. W sesji B znalazły się 4 referaty: rozwój statków badawczych, ich architektura i instrumenty oceanograficzne, szwedzkie instrumenty morskie używane do połowy XX w., statki podwodne w badaniach oceanograficznych, 6 dekad odkryć morskich, historia młynów poruszanych siłą pływów morskich.

W sesji 2A poruszono zagadnienia kształcenia oceanograficznego — w USA, Afryce Wschodniej i Wielkiej Brytanii. Sesja 2B była poświęcona oceanografii w Azji Południowej; dotyczyła publikacji o historii oceanografii Indo-Pacyfiku, Pakistanu i mórz otaczających Indie. Tego dnia

12 *Hydrography contenant la theorie et la pratique de toutes les parties de la navigations. Composé par la Pere Georges Fournier de la Compagnie de Jesus. A Paris, Chez Michel Soly, rué fainet Jacques au Phoenix. M.DC.XCIII. Avec privilege du Roy.*

odbył się też wykład wieczorny o oceanografii wojskowej w XIX w.

Trzecia sesja plenarna dotyczyła ruchów wód Pacyfiku i objęła referaty: mapy prądów morskich Duperrey'a z 1831 r., Kerhalleta z 1852 r., Pulsa z 1895 r. i innych, zachodnia granica prądów na Pacyfiku, początki oceanografii fizycznej na zachodnim wybrzeżu Kanady, kartowanie prądów Oceanu Spokojnego, ekspedycja NORPAC w 1955 r., refleksje na temat badań Indo-Pacyfiku w latach 1954-1992.

Sesja 3A dotyczyła ogólnie ekspedycji i badań. Zajmowano się tu badaniami morskimi w latach 1900-1931, ekspedycją statku „Witiaz” w latach 1949-1979, badaniami geologii dna u Wysp Hawajskich. Z kolei sesja 3B, poświęcona wybranym badaczom oceanów, objęła sylwetki znanych pionierów badań i ich osiągnięcia: Andreas Sparrman (1748-1820) asystujący kapitanowi Cookowi w jego drugiej podróży, Angelo Secchi (1818-1878) i jego krążek do pomiaru przezroczystości wody, książę Monako Albert I i król Portugalii Carlos oraz ich wkład do poznania fauny dna Atlantyku, George Wallace Melville i jego osiągnięcia w badaniach polarnych.

Sesja 4A była niejako kontynuacją sesji 3B i zajmowała się ekspedycjami i badaniami Pacyfiku, a w tym: ekspedycją Allana Hancocka w zakresie biologii Pacyfiku w latach 1917-1950, badaniami Samuela Stillmana Berry'ego na statku „Albatros” w początkach XX w., badaniami Pacyfiku Williama Simpсона w latach 1854-1865, ekspedycją duńską (1928-1930) w rejonie Indo-Pacyfiku. Sesja 4B objęła: wielorybnictwo w drugiej połowie XVIII w., ciekawostkę o mitycznych potworach morskich, William Saville Kent i problemy Pacyfiku w końcu XIX w.

Czwarta sesja plenarna, tycząca raf koralowych w XX w., objęła aż 6 referatów z Australii, Francji, Japonii i USA. Z kolei sesja 5A dotyczyła historii gospodarki rybackiej Japonii i USA. Sesja 5B — Europa i Pacyfik — zawierała referaty: wkład włoski do poznania południowo-wschodniej części Oceanu Spokojnego, Niemcy na Pacyfiku, Alfred Merz (1880-1925) i Albert Defant (1884-1974) i ich osiągnięcia w badaniach Pacyfiku, badania prądu Humboldta podczas podróży Williama Scoresby w 1931 r.

Sesja 6A, poświęcona produkcji rybackiej i morskiej dotyczyła spraw związanych z historią badań produkcji mórz Francji, Wielkiej Brytanii, Kanady i USA. Sesja 6B natomiast objęła osiągnięcia historii oceanografii USA, w zakresie żeglugi oraz biologii i fizyki morza. Wieczorem wysłuchano interesującego referatu przeglądowego na temat najbliższych 5 lat w oceanografii, wygłoszonego przez J.A.Knaussa (NOAA).

Piąta sesja plenarna — kontynenty a oceany w rewolucji nauk o Ziemi

— dotyczyła wybranych problemów geofizycznych rozwiązywanych głównie przez oceanografię USA. W sesji 7A, poświęconej chemii morza, wygłoszono referaty dotyczące: zawartości dwutlenku węgla w wodzie morskiej, pomiarów zasolenia oraz 50-letniej historii badań chemicznych wód Australii. Z kolei sesja 7B dotyczyła historii badań oceanograficznych w Rumunii i Chorwacji.

Sesja 8A zajęła się historią biogeografii Pacyfiku, a referaty pochodziły głównie z ośrodków amerykańskich, jeden z Belgii był poświęcony Wyspom Galapagos. Sesja 8B — od Morza Białego do Morza Czarnego — obejmowała 2 referaty z Ukrainy (M. Czarne) i 1 z Rosji poświęcony badaniom Sołowieckiej Stacji Biologicznej Morza Białego — od 1882 r.

Szоста sesja plenarna była w całości poświęcona 90-leciu Ośrodka Oceanografii Scrippsa powstałego w 1903 r. dzięki fundacji rodziny Scrippsów — jako placówka naukowa Uniwersytetu Kalifornijskiego. Dzieje tej wspaniałej placówki oceanograficznej, bodajże największej w świecie, wymagają odrębnego potraktowania.

Sesja 9A objęła historię badań antarktycznych, poczynając od ekspedycji rosyjskiej (1819-1820), niemieckiej (1898-1899) i argentyńskiej (koniec XIX w. — początek XX w.). Sesja 9B — początki i dawne tradycje oceanograficzne — dotyczyła: Wysp Karaibskich, Andamanów i Nikobarów (Indie), połowu wielorybów, rozwoju wiedzy o morzu w dawnych Chinach.

Sesja 10A objęła ekologię litoralu i abisalu, sesja 10B zaś została poświęcona oceanografii obszarów otaczających Afrykę.

W późnych godzinach popołudniowych (14 VII) dokonano zamknięcia Kongresu; ustalono m.in., że Kongresy będą się odbywać co 5 lat.

W trakcie trwania kongresu zorganizowano kilka imprez towarzyszących, w tym szczególnie atrakcyjną wycieczkę do Ensenady w Meksyku, połączoną ze zwiedzaniem Wydziału Nauk o Morzu tamtejszego Uniwersytetu. Wypada podkreślić świetną organizację Kongresu, zapewnioną przez Ośrodek Oceanografii Scrippsa; na czele miejscowego zespołu organizacyjnego stała Deborah Dey, kierownik archiwum tejże instytucji. Przewodniczącymi komitetu organizacyjnego byli: prof. Philip F. Rehbock (Uniwersytet Hawajski) i prof. Keith Benson (Uniwersytet Waszyngtoński).

Zdzisław Mikulski
(Warszawa)